

унеможливити їх прибуткову роботу та збереження прийнятної рівня конкурентоспроможності, також може спричинити значне зростання цін на їх продукцію. Останнє може призвести до соціально-економічних збитків. Тому, згідно Енергетичної стратегії на період до 2030 р. передбачається поступовість у підвищенні жорсткості екологічних вимог та їх гармонізація з міжнародними стандартами.

Вирішення завдань екологізації енергетики потребує фінансової підтримки реалізації відповідних заходів на загальнодержавному та місцевому рівнях, проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, впровадження пілотних проектів з освоєння новітніх технологій, налагодження виробництва вітчизняного промислового обладнання, машин і механізмів.

У переліку джерел фінансування таких заходів мають бути збори та штрафи за забруднення довкілля, кошти, отримані за поставлені ПЕР, «гнучкі механізми» скорочення викидів парникових газів, передбачені Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату: торгівля квотами на викиди парникових газів та реалізація відповідних проектів спільного впровадження.

Важливе значення для екологізації енергетики набуває забезпечення контролю за ефективністю реалізації заходів зі зниження та усунення негативного впливу на довкілля, що актуалізує створення у складі державної системи моніторингу навколишнього природного середовища галузевої системи моніторингу обсягів шкідливого впливу на довкілля, інтегрованої у відповідні регіональні системи. Це дозволить отримувати в безперервному режимі достовірні дані щодо обсягів шкідливого впливу підприємств ПЕК на довкілля, здійснювати реальну оцінку ефективності заходів, що вживаються для екологізації підприємств ПЕК.

Енергетика, яка охоплює процеси виробництва (видобутку), перетворення, транспортування ПЕР, є організаційно складною еколого-економічною та виробничо-технологічною системою, що активно впливає на довкілля. Характерна особливість цього впливу полягає у багатоплановості (одночасний вплив на різні компоненти навколишнього середовища: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу) та різноманітності характеру впливу (відчуження територій, спотворення ландшафтів, механічні порушення, хімічне та радіоактивне забруднення, теплові, радіаційні, акустичні та інші фізичні впливи).

Ці негативні наслідки виявляються не лише в локальному, а й у глобальному масштабі. Тому одним з головних завдань функціонування енергетики України та основним напрямом її подальшого розвитку є створення передумов для забезпечення потреб країни в ПЕР за безумовного додержання вимог щодо раціонального використання природних ресурсів, мінімізації негативного впливу на довкілля з урахуванням міжнародних природоохоронних зобов'язань України, соціально-економічних пріоритетів та обмежень.

Аналіз міжнародного досвіду та визначальних тенденцій еколого-економічного розвитку у регіональному масштабі дає підстави стверджувати про існування послідовності цільових настанов ефективної енергетичної політики, основою якої став Кіотський протокол, який Україна ратифікувала 4 лютого 2004 р., після чого він набув чинності Закону.

Зважаючи на міжнародний досвід, можна зазначити що в Україні існують можливості та перспективи екологізації виробництва. Енергетичною стратегією України на період до 2030 р. передбачено впровадження заходів щодо протидії зміні клімату з одночасним балансом цілей щодо захисту навколишнього середовища, конкурентоздатності та безпеки енергозабезпечення. Передбачаються суттєве зниження викидів, ніж відповідні їх обсяги у 1990 р. (базовий рік за Кіотським протоколом). Це надасть Україні значні можливості щодо реалізації проектів та торгівлі квотами на викиди.

Джерела та література

1. Андрійчук В. Шляхи досягнення енергетичної безпеки // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 35 - 38.
2. Фрай К. Екологія или энергетическая безопасность – что важнее? // Вопросы экономики. – 2006. – № 4. – С. 104 – 113.
3. Ермілов С. Ф. Енергетична політика в контексті сталого розвитку держави // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 2. – С. 9 - 24.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України. Стратегія від 15.03.2006 № 145-р Енергетична стратегія України на період до 2030 року // <http://zakon1.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>.

Третяк О.О.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНО СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Вступ. У наш час проблеми раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища є чи не найактуальнішими. Вичерпність багатьох природних ресурсів створює певні труднощі в забезпеченні людства матеріальними благами, забруднення навколишнього природного середовища призводить до порушення нормальних умов існування живих організмів, до зростання економічних збитків та до виникнення інших негативних наслідків, вимагає перегляду відносин між людиною й довкіллям.

З метою розв'язання суперечностей, що виникли між суспільством і природою в умовах прискореного руйнування біосфери нашої планети, необхідно побудувати господарську діяльність на принципах, які б передбачали узгодження соціальних і економічних потреб людини, а також спроможності біосфери задовольнити ці потреби без загрози для свого власного існування.

Узагальнюючи теорію і практику даного питання такі вчені як Д.В. Зеркалов, Н.С. Іванюк, Л.Г. Макарова., Л.В. Мельник, О.Ю. Сухарев, А.В. Сухарева, С.Ю. Толстоухов, М.І. Хильки, В.М. Шульга

та ін. [1-3] аналізують можливі шляхи екологічно безпечного розвитку, а також зростання екологічної компетентності влади та посилення її відповідальності за управлінські рішення; розвиток екологічного законодавства та дотримання міжнародних угод; засоби стабілізації світового народонаселення; напрямки розповсюдження екологічно сприятливих технологій та ін. Економічним механізмам формування та реалізації екологічної політики присвячені роботи А.В. Чуписа, В.М. Трегобчука, В.Г. Сахаєва, І.М. Потравного, О.Б. Струкової, В.С. Міщенко, Є.В. Хлобистов та ін. [4] У наукових працях цих вчених розвинуто понятійний апарат та шляхи застосування у практиці природоохоронної діяльності фінансової складової державного регулювання охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування. Але сьогодні постійно ставить нові завдання перед еколого-економічними дослідженнями, зокрема визначення можливостей для залучення фінансових ресурсів для реалізації екологічних проектів на локальному рівні. Так, діяльність державних службовців, науковців та громадських активістів на місцях часто уповільнюється слабким володінням широким спектром організації екологічних проектів, що передбачає залучення фінансування з різних джерел.

В умовах екологічної кризи, що охопили в даний час усю планету, об'єктивною необхідністю стало міжнародне співробітництво в області охорони навколишнього середовища. Найважливіші напрямки такого співробітництва насамперед повинна бути міжнародна правова охорона навколишнього середовища поряд із впровадженням інструментарію узгодження економічних та екологічних інтересів. На сьогоднішній день доцільно та актуально оцінити вплив екологічної безпеки на економічний та соціальний розвиток держави. Його забезпечення входить у мінімальний стандарт життєзабезпечення в сучасному суспільстві.

Постановка задачі. Грунтуючись на останніх дослідженнях проблеми екологічної безпеки в національному та міжнародному аспектах мета даної статті полягає, насамперед, у дослідженні напрямків забезпечення екологічно сталого розвитку з урахуванням економічних аспектів. Інструментарій узгодження економічних та екологічних інтересів повинен включати у себе системний аналіз визначення рівня забруднення довкілля з впровадженням ефективної цілеспрямованої роботи з його охорони і відновлення на макро та світовому рівнях.

Результати. Концептуальне положення, до якого екологічна безпека становить запоруку забезпечення економічної безпеки держави, сформулював професор Дж. Ромм. На його думку, не можна говорити про стабільну економічну безпеку, що досягнута екологічно хибним чином, тобто нераціональним використанням природних ресурсів чи руйнуванням екосистем. Більш того, навіть конкурентоспроможність національної економіки почали погоджувати з екологічним імперативом.

Щорічні економічні збитки від забруднення та деградації природного середовища оцінюються по різних країнах у межах 18% ВВП. Так, у промислово розвинутих країнах (США, Великій Британії, Нідерландах, Японії) цей показник коливається на рівні 0,4-2,0% ВВП; у державах Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія) він становить 3-5%; у країнах СНД та в Україні – 10-15%, а у країнах „третього світу” – 6-18%. [5]

Загострення екологічних проблем у світі набуло глобального характеру. Через кризовий стан природного середовища регіонів світу вже нині має міжнародний статус зон екологічного лиха. «Розповзання» забруднень, стихійне розширення територій екологічної небезпеки не знають державних кордонів. Розвиток промисловості, транспорту, будівництва, масова урбанізація призводять до відчуження сільськогосподарських земель, їх передачу в інші сфери забезпечення життєдіяльності людини, що, як правило, супроводжується загостренням екологічних проблем.

Зростання чисельності населення, особливо, у містах, надмірне використання природних ресурсів призводять до руйнування багатьох компонентів навколишнього середовища. Так, наприклад, за останнє десятиріччя різко скоротилася площа лісів: у Великій Британії на 95%; Італії, Греції, Іспанії, Франції, Бельгії та Нідерландах на 80-92 %; Фінляндії і Швеції – на 44-50%. При цьому попит на деревину в США, Західній Європі та Японії швидко зростає.

Нераціональне використання ресурсів супроводжується забрудненням атмосфери, води та ґрунтів сполуками, що мають тривалий період розпаду. У табл.1 наведені відомості щодо деградації світового земельного фонду (за глобальною оцінкою Міжнародного ґрунтового центру (Нідерланди). [4]

Таблиця 1. Оцінка рівня деградації земель за регіонами світу

Регіони	Деградація у % від загальної площі			
	Слабка	Помірна	Сильна	Усього
Європа	69	25	6	100
Азія	56	28	16	100
Африка	60	23	17	100
Північна Америка	70	23	7	100
Південна Америка	73	17	10	100
Австралія	38	55	7	100

З табл.1., виходить, що внаслідок антропогенної діяльності вже деградувало понад 15% світового суходолу. Слід зазначити також негативні зміни у хімічному складі атмосфери і гідросфери. Серед причин погіршення екологічного стану можна виділити такі: швидкий та не завжди контрольований розвиток виробництва, широке розповсюдження автомобільного транспорту та низка інших чинників.

Сьогодні і на території України важко виділити територію, яка б не зазнала значного антропогенного тиску; в тій чи іншій мірі забрудненими є практично всі складові навколишнього природного середовища –

вода, повітря, земля, надра; територія країни перенасичена екологічно небезпечними виробництвами, об'єктами, підприємствами, значна частина яких знаходиться в незадовільному технічному або аварійному стані, обсяги нагромаджених промислових відходів вираховуються мільярдами тон.

Динаміка основних показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, що наведена нижче (рис.1), свідчить про погіршення екологічної безпеки природного довкілля, як життєво важливого середовища для існування людини та складової частини національної безпеки країни. [6]

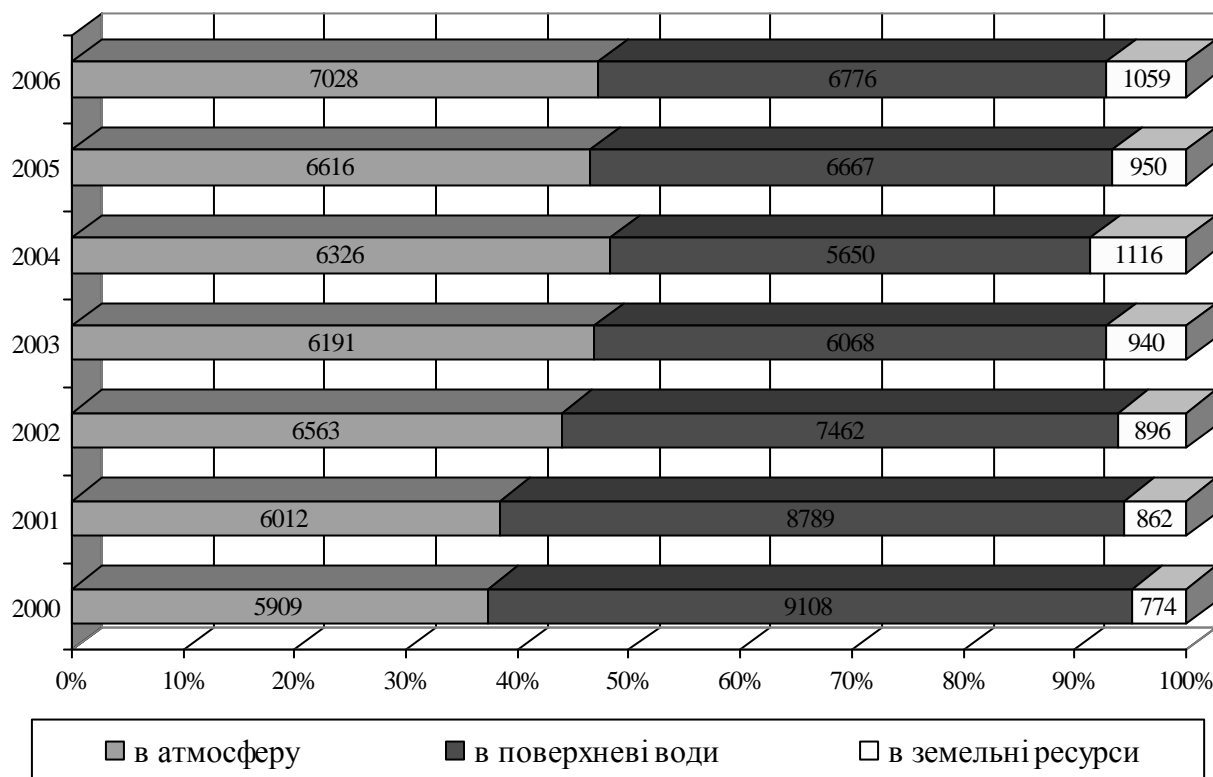

Рис. 1. Динаміка надходження шкідливих речовин у довкілля України у 2000-2006 рр., тис. т

Протягом 2006 р. в повітряний басейн, водні та земельні ресурси країни потрапило майже 14,9 млн. т небезпечних речовин, з яких 47% та 46% припадає відповідно на шкідливі викиди в атмосферу і поверхневі водойми, 7% - на забруднюючі землю небезпечні відходи. Але все ж таки намітилась тенденція до зменшення шкідливих викидів в поверхневі води, так зокрема, у 2000 р. у водойми потрапило 9108 тис. т речовин, а у 2006 р. їх кількість вже становила 6776 тис. т. Викиди шкідливих речовин в земельні ресурси протягом 2000-2006 рр. збільшилися, але не суттєво.

Як бачимо, спостерігається деградація і забруднення навколишнього середовища не окремої країни або регіону, а світу в цілому. Особливо це позначається на потеплінні клімату, випаданні кислотних опадів, скороченні площ лісів, біологічному різноманітті, скороченні ріллі, поступовій обмеженості невідновлювальних природних ресурсів, незв'язанні проблем харчування, зростанні чисельності населення тощо.

Екологічна ситуація залишається вкрай складною, навантаження на навколишнє природне середовище зростає. Забруднення і виснаження природних ресурсів продовжує загрожувати здоров'ю населення, екологічній безпеці та економічній стабільності держави. Недостатньо уваги приділяється охороні земельних ресурсів, раціональному їх використанню, збереженню та відтворенню родючості ґрунтів. Водні ресурси використовуються нерационально, продовжується їх забруднення та виснаження. Відсутній контроль за додержанням режиму використання водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Забруднення атмосферного повітря в більшості міст по окремим показникам перевищує встановлені нормативи. Залишається невирішеною проблема збирання, обробки, знешкодження та видалення відходів. Зростає засміченість території побутовими відходами.

Усі екологічні проблеми – і глобальні, і регіональні – тісно взаємопов'язані і можуть бути вирішені, якщо відбуваються зрушення в мисленні, і народи зосередять свої зусилля на тій системі заходів, яку пропонує стратегічна екологічна ініціатива – зміни вектора економічного розвитку. І політики, і економісти мають визначити, що майбутнє суспільства, яке хоче залишитись життєздатним, має ґрунтуватись на екологічних засадах, а економічна діяльність – виходити з охорони природи.

Все надає усі підстави зосередити увагу на економічних інструментах екологічної політики України. Заходи з охорони довкілля повинні мати відповідне фінансування й підтримку економічними інструментами. Проблема в цій сфері полягає в тому, що для багатьох інституцій охорона довкілля має відносно невисокий пріоритет.

Рис.2. Економічні інструменти екологічного регулювання

Під економічними інструментами екологічної політики будемо розуміти комплекс організаційних, нормативних та правових заходів, спрямованих на оптимальну взаємодію економіки та навколишнього середовища по відношенню до людини. Іншими словами, економічні інструменти екологічної політики являють собою систему державного стимулювання, попередження та обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище [7].

Економічні інструменти екологічного регулювання включають: податки на небезпечні чи шкідливі для здоров'я продукти; плату за викиди та інші грошові заходи; природоохоронні субсидії. Більш детальну класифікацію економічних інструментів наведено на рис.2.

Хоча вищеприведені економічні важелі існують, але виникає проблема адекватного відображення реальних екологічних втрат суспільства і створення достатньої фінансової бази природоохоронної діяльності. Сучасний механізм стягування платежів за забруднення і збиток, що наноситься навколишньому природному середовищу в Україні не враховує всіх аспектів економічних і соціальних утрат суспільства внаслідок його господарської діяльності. Установлене відшкодування збитку не забезпечує в повному обсязі покриття природоохоронних потреб через недостатню ефективність системи примусового стягування екологічних платежів.

До основних національних рушійних сил гармонізації життєдіяльності суспільства на шляху до сталого розвитку держави належать державні інституції (законодавчі, наукові, освітні, виконавчі), місцеве самоврядування, неурядові організації, громадські об'єднання, підприємницькі кола, населення, яким сьогодні властивий різний рівень екологічної активності, і як наслідок, ступінь впливу на суспільство та процеси впровадження принципів сталого розвитку. Як підтверджує досвід «екологічного партнерства», розуміння того, що екологічні проблеми України реальніше можна вирішувати за допомоги міжнародних партнерів, спрямовує зусилля національних рушійних сил до гармонізації життєдіяльності міжнародної допомоги, залучення іноземних інвестицій, зокрема, виробництва, запровадження ресурсоощадних технологій, розвиток регіональної системи управління промисловими відходами.

Для істотного зниження антропогенного і техногенного навантажень на навколишнє середовище, припинення процесів її деградації необхідно докорінно змінити сталу практику господарювання, відмовившись від думки про "нульову" вартість природних ресурсів, що і створить фінансові передумови для збалансованості соціально-економічного розвитку суспільства.

Критерієм стійкого розвитку повинно стати не збільшення обсягів виробництва, а те, що потенціал останнього характеризується умовами збереження навколишнього природного середовища і переходу до прискореного поліпшення її якісних показників.

Висновки. Для підприємств України впровадження системи екологічного аудиту, менеджменту з урахуванням економічних інструментів має стати рушійною силою на шляху модернізації виробництва, ґрунтуючись на екологічній доцільності та економічній привабливості для потенційних інвесторів. Створення і застосування екологічно прийнятних технологій передусім і стане чинником врятування навколишнього середовища. Але також не слід надто захоплюватися новими технологіями, бо сліпе покладання надій на техніку, стихійне і бездумне її використання в розрахунку на негайну вигоду вже поставило цивілізацію на край загибелі. Тому необхідно дуже ретельно вивчати екологічний вплив нових технологій, враховуючи і перспективу.

Охорона довкілля стає невід'ємним складником державного управління. І тому у своїй політиці в галузі екології та природних ресурсів Україна повинна виходити із забезпечення загальної екологічної безпеки і розвитку міжнародного природоохоронного співробітництва в інтересах нинішнього і майбутнього покоління. Об'єктивний аналіз, виходячи із ситуації, що склалася, показує, незважаючи на надзвичайно гострі суперечності світового співтовариства з проблеми майбутнього розвитку людини і цивілізації, реально існує система заходів, яка сприяє їх подоланню. Але це неможливо зробити самотужки. Необхідна добра воля і скоординовані дії міжнародної спільноти, адже екологічний стан та культура природокористування перестають бути внутрішньою справою окремих держав, оскільки сучасне людство існує за умов глобальної взаємозалежності.

Джерела та література

1. Хилько М.І. Пріоритети політики екологічно безпечного розвитку. – К.: Знання України, 2005. – 36 с.
2. Зеркалов Д.В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль. Посібник. – К.: КНТ, Дакор, Основа, 2007. – 412 с.
3. Іванюк Н.С., Шульга В.М. Управління природоохоронною діяльністю: Навч. посібн. – К.: Алерта, 2007. – 368 с.
4. Хлобистов Є.В. Фінансові механізми екологічної політики. //Стратегія розвитку України. (Економіка. Соціологія. Право.) – 2004. – № 3-4. – С. 744-752.
5. Миркін Б. Сценарій переходу до сталого розвитку. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2005. – - №10. – С. 3-5.
6. Статистичний збірник "Довкілля України" за 2006 рік / Державний комітет статистики України: За ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Консультант, 2007. – С. 24
7. В.С. Джигирей. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. Навчальний посібник. К.: "Знання", КОО, 2000. – С. 33